

Kései tiszteletadás nagyapáink nemzedékének

Száz esztendeje robbant ki az I. világháború, amely – az eléggé egybehangzó, újabb keletű kutatások szerint – összesen 19,7 millió emberéletet és 21 millió sebesültet követelt. A halottaknak közel a fele, a sebesülteknek több mint a fele a civil lakosságból került ki. Az óriási mennyiségű, addig soha nem tapasztalt emberáldozat, valamint a négy esztendőn át zajló háborúskodás okozta társadalmi, gazdasági és természeti kár ismeretében, több mint jogosak a tragikus négy esztendőre az olyan megnevezések, mint a „nagy háború”, az „első nagy világháború” vagy George F. Kennan közismerté vált „őskatasztrófa”-ja.

Tágabb térségünkben, a Kárpát-medencében és Közép-Európában az első világháború hallatán leginkább az említett sokmillió emberáldozatra, valamint a háborút lezáró béketárgyalások határozatainak a következményeire fókuszáljuk gondolatainkat. A mai Magyarországgal szomszédos országok és népek általában elégedetten emlékeznek az 1919-20-ban zajló eseményekre és politikai fordulatokra, így számukra, az őket is sújtó tragikus emberveszteségen túl, eredmény is párosult a korabeli eseményekhez. Nem is akármilyen, hiszen valamennyi környező ország, vagy annak elődje esetében nemzeti önállóságról vagy területgyarapodásról volt szó. Mi, magyarok, sokkal rosszabb helyzetben voltunk, vagyunk. A több százezres emberáldozat mellett (bizonyos régiókban nem volt család, amelyet ne ért volna közvetlen vagy közvetett veszteség), sajnos, nemzeti történelmünk egyik legsötétebb pontját jelenti a világháborút formálisan lezáró trianoni döntés, amely révén a történelmi ország területének kétharmada és a magyar nemzet egyharmada szakadt el Magyaror-

szágtól, és került idegen uralom alá. A világháború vége a történelmi Zala vármegyének is a végét jelentette. Mi, a mai Szlovénia területén élők, azt követően lettünk muravidékiek. A zalai kötődés száz évvel később már alig érződik...

Az akkortól eltelt időszak meglehetősen hosszú idő. Az én korosztályom, az ötvenes éveinkben járók szemszögéből mégsem tűnik az elmúlt száz év annyira távoli eseménynek. Közvetlen emlékezőből ma már alig akad néhány az egész földgolyón, azonban világszerte, így vidékünkön is még nagyon sokan élnek azok közül, akiknek szülei, nagyszülei vagy ismerőseik meséltek az akkor történetekről. Gyermekkoromból nekem is több élményem maradt, amelyek – közvetve – közelebb segítettek e tragikus esemény megértéséhez.

A Lendva-vidéki falvak lakodalmaiban, a hatvanas években, még ha azt a korabeli jugoszláv hatalom nem is fogadta szimpátiával – bár a szlovénok és a horvátok a magyarokkal és a németekkel 1914 és 1918 között együtt, egy hazáért harcoltak – az emberek gyakorta rázendítettek első világháborús magyar dalokra. Az Isonzó-völgyi harcokhoz kötődő „Ha felmegyek a doberdói nagy hegyre” című közkedvelt éneket, valamint a „Hideg szél fúj, édesanyám, hozza ki a kendőm” kezdésű melankolikus dal szövegét már akkor megtanultam. Amikor a banda éppen nem muzsikált, a világháború frontjait megjárt, akkor már hetven esztendő körüli férfiak többször elmesélték élményeiket az alkalmi asztaltársaságnak. Emlékeztemben megmaradt egy jó humorú gyertyánosi vagy völgyifalui ember, aki a lövészárkok halálfélelmével párhuzamosan jelentkező mókás jelenetekre is visszaemlékezett. Mivel három fronton is szolgált – rövid ideig harcolt

Szerbiában, majd Galíciába került, és végül a Píavénél fejezte be –, minden lehetséges alkalomkor elmesélte történeteit. Családi ünnepeken vagy a szomszédság és rokonság szélesebb körét érintő disznótorokon, akkoriban még gyakran az első világháború képezte a beszédtemát.

Rám már kisgyermekként nagyon hatottak azok a keserű élménybeszámolók, amelyek a több éves küzdelemből testi vagy lelki sebekkel hazatérők hazátlanságát tükrözték. Egy közeli idős ismerősöm fél évszázaddal a történetek után is bánatosan panaszkolta el, hogy amikor a csattogó gránátok és a folyamatos puskatűz végleges elcsendesedése után elhitték, hogy bejeződött, és visszatérhetnek otthonaikba, a haza, amiért harcoltak, és amelyért sokan az életüket áldozták, többé nem létezett. Ez azonban még nem volt elég, mert a következő évek is a megalázásról szóltak. Kisebbségiként el kellett viselniük, hogy nem kaphattak földet az agrárreform keretében, és gyermekük az iskolában nem tanulhatott magyarul. A kisebbségbe taszított nemzedékek közül nagyon sokan életük végéig küszködtek ezzel a lelki traumával.

A trianoni határ másik, magyarországi oldalán sem volt könnyű az élet. Nem csak a Mura mentén, egész Kárpát-medence-szerre azonos vagy nagyon hasonló volt a helyzet. Nagyon sok települést elszakítottak természetes vonzáskörzetétől, és ott az élet minden részletét újra kellett gondolni, szervezni. A gazdasági, infrastrukturális és egyéb, a lakosságra oktroyált, mesterséges országhatárral előidézett változások súlyosak voltak. A legjobban a lelki sérülés, az elszakítottság-érzet és sok esetben a személyes vagy közösségi megalázás fájt. Erről legkiválóbb íróink műveiből markáns tanúbizonyságot szerezhetünk.

Az első világháború utáni korszak irodalmáról Pomogáts Béla irodalomtörténész úgy fogalmazott, hogy „a magyarság nemcsak területi, gazdasági és hatalmi pozíciókat veszített el a trianoni döntések következtében, hanem súlyos lelki sérüléseket is elszenvedett... Ezekről a lelki sérülésekről hozott hírt az irodalom, midőn költeményekben, elbeszélésekben és személyes vallomásokban mérte fel a történelmi ország feldarabolásának, nagy magyar közösségek és régi kulturális központok elcsatolásnak lelki következményeit.” Ezt ideológiai, val-

lasi és egyéb kötődéstől függetlenül, egyhangúlag tették a nemzeti konzervatívok (Herczeg Ferenc, Vargha Gyula, Sík Sándor, Bodor Aladár), a nemzeti radikálisok (Szabó Dezső és Oláh Gábor) és főképpen a liberális polgári irodalom képviselői, a *Nyugat*-tábor nagyjai (Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes, valamint az akkoriban fellépők, mint József Attila, Ilyés Gyula, Dsida Jenő, Szabó Zoltán).¹

Viszonylag hosszú időnek kellett elmúlni a világháború után, közben két-három generáció váltotta egymást, míg a kisebbségben élők számára valamennyire hétköznapivá vált a beilleszkedés az új környezetbe. A folyamatnak azonban súlyos ára volt! A beilleszkedéssel párhuzamosan, részben a tudatos asszimilációs politika hatására (ami jellemző volt valamennyi ún. utódállamra, különösképpen a két világháború közötti időszakban), részben a spontánul kibontakozó, más kultúrával és nyelvvel való azonosulás révén, kezdetét vette az 1919 után elcsatolt közösségek értékrend-váltása. Nagy tömbben és az adott földrajzi közegben abszolút többségben élő csoportokra a folyamat kezdetben kevésbé volt érvényes, de néhány évtized után már ott is lehetett, illetve lehet érezni az ún. impériumváltás hatását. Kisebbségi lélekszámú közösségekben, amilyen pld. a muravidéki magyarság, sokkal hamarabb kezdetét vette a fokozatos felszívódás. Nemegyszer – főképpen szórványvidékeken – sajnos a nyelvcsere és a nemzeti identitásváltás is bekövetkezett már. Többségében más anyanyelvű és objektíve kevésbé magyar érzelmű közegekben (például a túlnyomórészt horvátok lakta Muraközben) a trianoni döntés erőteljesen és nagyon gyorsan hatott, azonban annak jellege és jelentősége eleve más volt. Az 1920 után az elcsatolt vidékekre betelepítettek, valamint az odavezényelt nagyszámú hivatalnokréteg – tudatosan vagy akaratuk ellenére – a megváltozott társadalmi környezetnek sajátos színfoltjaivá, az erőltetett változások, a magyar felszívódás serkentőivé váltak.

A magyarországi oldalon 1920 után úgyszintén hosszú volt a „vajúdás”. A két világháború közötti

¹ Pomogáts Béla: *Querela Hungariae. Trianon és magyar irodalom.* Széphalom Könyvműhely, 1996. 10-11.

időszakban egyetlen érintett település vagy megye sem békült meg a békediktátum sújtotta következményekkel. A revíziós politika – bárhogy ítélje is azt meg manapság a szakmai vagy politikai közeg – természetes reflex volt a kialakult állapotokra. Ismerve déd- és nagyapáink nemzedékének érzelmvilágát és „igazságát”, aligha van azt jogunk különösebben bírálni. Ők mindent elkövettek a nagyhatalmak igazságtalan döntésének kijavításáért, amit kizárólag a területi revízióban tudtak elképzelni és elfogadni, még ha azt az 1930-as évek végéig nyilvánosan nem is állt módjukban kifejezni.

Konkrét példája a korabeli anyaországi magatartásnak, hogy zalai vonatkozásban, egészen a második világháborúig, a történelmi alsólendvai járás Magyarországon maradt része megmaradt eredeti nevén; kezdetben Zalabaksa, majd Lenti központtal. A helyzet csak a II. világháború idején változott meg, eléggé sajátos módon. Az időközben vidékközponttá átminősülő Lenti előljárósága kérvényezte Zala megye Törvényhatósági Bizottságánál, hogy – Alsólendva visszatérése ellenére – Lenti maradjon meg a történelmi járás keleti részé központjának. Kérésük meghallgatást nyert. Később, 1945 után pedig Alsólendvát ismételten a délszláv államhoz csatolták. A történelmi járás keleti része akkortól végérvényesen a Lenti járás nevet viselte.

A Magyarországot ért terület- és embervesztések – bárhogy ítéljük is meg a magyar politikai szerepvállalást – összefüggnek az első világháború kirobbanásával. Az okok azonban objektíve sokkal mélyebbek és messzebbre nyúlnak vissza. Vannak szakemberek, akik konkrét bizonyítékokkal alátámasztva, a szálakat egészen a török idők utáni etnikai változásokig vezetik vissza. A modern nacionalizmus „rendszerének” megjelenése a 18. század végén is vitathatatlanul olyan történelmi jelenségnek számított, amely nélkül a következő század politikai áramlatait és nemzeti összetevőit nem lehet megérteni. Romsics Ignác történész szerint a magyar reformkorra – francia nemzetállami mintára – a magyarosítás is rányomta bélyegét. Annak hatására a Magyar Királyság lakosságának majdnem a fele – Horvátországgal együtt a 48%-a, anélkül az 54%-a – 1910-re magyar nemzeti-ségűnek vallotta magát, ami a száz évvel korábbi

adatokhoz képest átlagosan 5%-os növekedést képezett. Ettől függetlenül a polgárosodás intenzív időszaka ténylegesen nem „törte meg” a nagyszámú magyarországi nemzetiség, a románok, a szlovákok és a szerbek nemzeti tudatát. „Minél inkább polgárosodtak, annál inkább fogalmazták meg saját nemzeti céljaikat. Ezek lényege, mint 1895-ös kongresszusukon ezt világosan ki is fejtették: az ország nyelvhatárokat követő kantonizálása, illetve föderalizálása, majd azt követően potenciálisan az elszakadás és a rokon-, illetve testvérnépeikkel való egyesülés volt.”²

A reformkor elméletére alapozott, majd a dualizmus korában hangsúlyosabbá váló magyar állameszméhez eltérően viszonyultak az országban szétszórta élő németek és zsidók (eltekintve ezúttal az antiszemitizmus csírának megjelenésétől), akik nagy arányban elmagyarosodtak. A Zala és Vas megyei, túlnyomórészt földművelésből és kisipari tevékenységből élő szlovének magatartása sajátos volt. A körükből kikerülő, viszonylag szűk értelmiségi réteg többségében elmagyarosodott, kivéve a római katolikus papságot, akik az első világháború időszakában, majd erőteljesebben a háborút lezáró békekonferencia idején fontos szerepet játszottak a nemzetiségek önállósulási törekvéseiben. A háború végétől két-három hónapon át Muraszombat központú szlovén autonóm megye létrejöttét támogatták, majd 1919 februárjától Klekl József³ a Magyarországtól történő elszakadás kezdeményezőivé és támogatóivá váltak.

A szlovén származású lakosság túlnyomó többsége az első világháború előtt a magyar állameszméhez erőteljesen kötődő, ugyan a magyar nyelvet nem vagy rosszul beszélő közösségnek számított. Délszláv környezetben azonban, erőteljes propaganda és agitáció, valamint egyoldalú információk hatására, magatartásuk és nemzeti, valamint állami kötődésük gyorsan megváltozott. A muraközi horvátok zöme úgyszintén agrárjellegű tevékenységet űzött, azonban Magyarországhoz való kötődésük

² Romsics Ignác: Huszadik századi traumáink. Trianon és a holokauszt. In. Rubicon 2012/9-10., 40-43.

³ Klekl, József – szlovén származású, nyugalmazott cserencsóc (Ma: Črenšovci) plébános, a szlovén nyelvjárásban kiadott hetilap, a Novine főszerkesztője, később országgyűlési képviselő a belgrádi parlamentben.

jóval gyengébb volt a szlovénokénál. Ennek egyik oka a vidéknek a zágrábi érsekséghez tartozásával függ össze, ugyanis a római katolikus papság az ottani lakosságban már jóval korábban erőteljes horvát nemzeti tudatot alapozott meg. Annak hatása a magyarországi szlovénokhoz is átszivárgott, akárcsak a stájerországi és krajnai befolyás is.

Hogy magyar szempontból bekövetkezhet ennnyire drasztikus nemzeti tragédia, mint amilyenre az I. világháború után sor került, arról a huszadik század egyik – magyar és európai – költőóriása, Ady Endre már 1912-ben „S ha Erdély elveszik” című írásában vészjóslóan fogalmazott. Miután a bukaresti politika bejelentette esetleges igényét Erdélyre, Ady a következőképpen elmélkedett: „Elpirulok a magam látszó romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van, s fenyegető, brutális, de vajmi lehető térképváltoztatások két emlőről szakítanának le két ikergyermeket, a magyart és a románt... Mi magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyst ez az örült militáris világ... diplomatak diagnózisa szerint kezd gyógyítani bennünket. Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamarosan megvalósulása lehet tüzes, vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét látítja fel a vad hazapolitika, s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más nemes fölzsabadulásra joggal váró nációt.”⁴

A legtöbb ember akkoriban a nyugat-pannon térségben szürke hétköznapjait élte, és – Adyhoz hasonlóan – csak kevesen sejtették, hogy milyen óriási veszély ólalkodik fölöttük. Az első világháború kirobbanását megelőző hetekben, napokban a nagypolitikában ugyan élénken zajlott az élet, azonban az emberek túlnyomó többsége nem tudhatta, hogy mekkora világégés küszöbére sodródott térségünk. Szűkebb pátriánkban, a történelmi Zala vármegye területén sem feltételezhettek különlegesebb világpolitikai eseményt, mert az emberek túlnyomórészt általános társadalmi kérdésekkel foglalkoztak. A következőkben a különböző korabeli

zalai újságok cikkeit is felidézve teszünk kísérletet 1914 nyarának, valamint a háború első hónapjainak bemutatására.

Az *Alsólendvai Híradó* hetilap 1914. június 21-én az iskolák tervezett reformjáról jelentetett meg vezércikket, amelyben – egyebek mellett – arról elmélkedett a szerző, hogy célszerű-e konkrét osztályzatokkal minősíteni a gyermekek tudását, és azzal már eleve számos fiatalban előidézni a másodrendűség, a rangsorolás vagy a társadalmi kítaszítotttság tudatosítását? Nem lenne-e hatékonyabb és célravezetőbb *megfelelt* vagy *ismétlésre szorul* minősítést bejegyezni a tanév végi bizonyítványba?⁵ – vetődött fel a kérdés élénk, országos szintű szakmai vita után. Az idézett újságszámában más helyi és regionális vonatkozású érdekességekről is olvashatunk, mint például a magyar beszélő mozi aznap induló bemutató előadásáról Alsólendván, vagy arról, hogy a megyei közgyűlés jóváhagyta az akkoriban intenzíven tervezett, Alsólendvát Regedével, azaz a mai Radgonával (Bad Radkersburg) Muraszombat érintésével összekötő vasút nyomvonalának közigazgatási bejárását. A tervezett vasútvonalra vonatkozó tájékoztatást, konkrétan és terjedelmesebben, a *Zalamegye* című napilap július 12-i száma is közzétette.⁶ A nagy terv sajnos máig nem valósult meg, amihez nem kis köze volt a közelgő világháborúnak, valamint az azt követő politikai eseményeknek. Ahhoz azonban aligha fér kétség, és főképpen erre helyeződik a hangsúly, hogy egy héttel az első világháború konkrét ürügyeként emlegetett sarajevói merénylet előtt, a történelmi Zala vármegyében senki nem feltételezett világméretű társadalmi konfliktust. Hogy a nagyhatalmak között különböző feszülő ellentétek, pld. a múltban sokszor hangoztatott gyarmatok és egyéb érdekszférák újraosztásának parciális szándékai léteztek, összességében nem vitatható. A nagyszabású háború időpontjának megválasztását és annak jellegét, valamint nagyságrendjét illetően a sarajevói merényletig aligha létezett különösebben titkos forgatókönyv. A tényleges tervek közül,

⁵ Alsólendvai Híradó hetilap (a továbbiakban: AH). XIX évf. 25.sz. 1914. 06. 21.

⁶ Zalamegye. Zalavármegyei Hírlap (a továbbiakban: Zalamegye). XXXIII. évf. 1914. 07. 12.

⁴ Pomogáts. i.m. 6.

amelyek 1914 nyara előtt láttak napvilágot, pedig egy sem az előrelátott formában történt.

Jelentős mértékben megváltozott a helyzet, valamint a közhangulat, a Gavrilo Princip által elkövetett merénylet után, aminek áldozatául esett Ferenc Ferdinánd trónörökös és a felesége. Közép- és Dél-Európában a megdöbbenés, a düh és a gyász szinte egyenlő súllyal és váltakozva érvényesült. E tragikus esemény után gyászmemorandumokat rendeztek a monarchia egész területén, Zala vármegyében is. A zalaegerszegi nagytemplomban Legáth Kálmán apátplébános celebrálta a gyászmisét, számos rangos paptársa közreműködésével, amelyen valamennyi megyei, városi és országos hivatali vezető megjelent. Rendkívüli városi képviselőtestületi ülés keretében az uralkodóhoz intézett gyásztáviratról határoztak.⁷ Az ilyen jellegű és ehhez hasonló események azt is szolgálták, hogy a közvéleményt kellőképpen felkészítsék az adott légkörben objektíve már nem mellőzhető Szerbia elleni háború szükségszerűségének elfogadására. A „monarchia önérzete”, ahogy a Zalamegye napilapban nevezték a politikai elit magatartását, akkor már nem tudta elviselni a számítható, mélyebb elemzést igénylő helyzetfelmérést az esetleges háború szükségszerűségéről, még kevésbé annak következményeiről. Az újságjegyzet rávilágított arra, hogy az állam „önérzete nyilvánult meg abban az erélyes és a diplomácia ravasz iratai között példa nélkül álló határozottsággal követelő jegyzékben, melyet a monarchia belgrádi nagykövete nyújtott át a királygyilkos szerb nemzet kormányának”.⁸ Az újságszöveg találóan rávilágított az ultimátum jellegének és értelmezésének egyértelműségére, ami semmilyen kételyt nem hagyott arról, hogy a monarchia már a Belgrádba küldött „feltétel” megfogalmazásakor a háború mellett döntött. A cikk folytatásában formálisan arra utaltak, hogy a megjelenéskor még nem ismerték a szerb választ. Ténylegesen azonban akkor már semmi kétely nem volt arra vonatkozóan, hogy a szerbek a háborút választják, s „ezzel bennünket is belekényszerítenek a véres megtorlásba”.

A magyar belpolitikai színtéren azokban a napokban még erőteljesebben megjelent a három, korábban is „szabotáló” nemzetiség, a románok, szlovákok

és a szerbek bűnbakká nyilvánítása az ország területi integritása vonatkozásában. A trónörökös meggyilkolását szerb nacionalisták követték el, ami külön okot adott az addig sem felhőtlen viszony elmérgesedésére. Bizonyos politikai körök a korábbi évtizedek nemzetiségi politikáját bírálták, amely szerintük lehetővé tette, hogy az említett, nagyszámú nemzetiségek visszaéljenek a magyarság jóindulatával. Az újságokban rendszeresen napvilágot látott a nemzetiségek elleni szítás, ami – amint az a fejlemények ismeretében kijelenthető – semmiképpen nem szolgálta Magyarország érdekeit a későbbi időszakban. A nemzet iránti jogos félelemmel párhuzamosan jelentkező, tapintatlan megnyilatkozások általában nem Ady korábban idézett írásának szellemében és színvonalán, hanem meglehetősen durván történtek. E sorba illik az *Alsólendvai Híradó* július 12-i számában megjelent, „Veszélyben a magyarság” című cikk is, amelyben egyrészt egységre szólított fel Budaváry László cikkíró, a nemzeti megmaradás érdekében, másrészt szövegében a nemzeti kisebbségek ellen meglehetősen durván szólt. Egyebek mellett írásában a következő olvasható: „... mert hiszen nemzetiségeinkkel táplált lovagiasságunkat, előzékenységünket olyannyira túlságba hajtottuk, hogy amúgy is könnyen éledő vakmerőségük immáron nem ismer határt. Minden bajunk hálátlan nemzetiségeink kifelé való gravitálásából származik”.⁹ A dualista kori magyar nemzetiségi politikában, amint arra már részben utaltunk, semmiképpen nem olyan jellegű, szélsőséges asszimiláló politika volt érvényes, amilyent 1920 után az utódállamokban általában a magyar közösségekkel szemben megfogalmaztak, azonban 1914-ben az sem volt indokolt, hogy az ország bel- és külpolitikai problémáit a kisebbségek terhére írták.

A sarajevói merényletről az *Alsólendvai Híradó* rendkívüli kiadásban számolt be június 29-én, „Anarchista merénylet” alcímmel.¹⁰ A hetilap július 5.-i száma is hosszú cikkben foglalkozott a tragikus eseménnyel, amely a következőképpen kezdődött: „Fekete zászlók lengnek az osztrák-magyar Monarchia területén. Mélységes, szomorú, döbbenetes gyászról beszél ez a sok lengő fekete lobogó. A trón

⁷ Zalamegye. 1914. 07. 12.

⁸ Zalamegye. 1914.07.28.

⁹ AH. XIX. 28., 1914.07.12.

¹⁰ AH. XIX. 26., 1914.06.29.

várományosát, leendő örökösét, Ferenc Ferdinánd főherceget és ideális lelkületű nejét, Hohenberg Zsófiát gyászolják szerte e hazában, kiknek életét a nacionalizmus egy fanatikus híve, egy 19 éves gyerkőc kioltotta.”¹¹

Hasonlóan hatott a merénylet híre a monarchia osztrák részének híres kikötőjében, Triesztben élőkre is. Az akkoriban erőteljesen multikulturális és többnyelvű Trieszt szlovén és német nyelvű lakosságát mélyen megrendítette a tragikus hír, de az olaszok túlnyomó többsége is hasonló állásponton volt. A nagy lélekszámú szlovén közösség akkoriban meghatározó trieszti napilapja, az *Edinost (Egység vagy Egyediség)* a merénylet utáni napon gyászos kivitelben jelent meg. A nagy szlovén kulturális centrum, az ún. Narodni dom homlokzatán is azonnal megjelent a fekete zászló, és az emberek felháborodásuknak adtak hangot. A trónörökös-házaspár, Ferenc Ferdinánd és felesége többször megfordult Trieszt polgárai között. A tragikusan végződő boszniai útra is onnan utaztak el hajóval, Dalmácia érintésével. Az említett napilap következő újságszámaiból az is kiderül, hogy a nemzeti konfliktust előidéző szelek az esemény révén mégiscsak valamennyire felerősödtek. A szerbek elleni általános ellenszenv hatására, bizonyos olasz beállítottságú körök részéről a szlovénok ellen is irányult nyomásgyakorlás, mivel a szláv nemzetekhez tartoztak. A szlovén közösség vezetői óva intették a lakosságot a provokációkra reagálástól, aminek volt foganatja. Később ugyanis egységes megállapításként közölték a különböző nyelveken megjelenő trieszti újságok (az egy-két szélsőséges sajtóorgánum kivételével), hogy a „szlovén és olasz Trieszt példásan tanúbizonyságot tett osztrák hazafiságáról”. Az állítás főképp a meggyilkolt trónörökös-házaspár trieszti búcsúsztatásra vonatkozott, amikor hazaszállításukkor a város vezetése, a különböző szervezetek és egyesületek képviselői, valamint több ezer polgár jelenlétükkel fejezték ki őszinte bánatukat. A trieszti gyászszertartást Andrej Karlin püspök celebrálta, aki néhány évvel később, a Zala és Vas megyéktől elcsatolt Mura menti területek katolikus lakosságának lett a főpásztora, akkor már maribori püspökként.¹²

¹¹ AH. XIX. 27., 1914.07.05.

¹² Primorski dnevnik (szlovén nyelvű napilap). LXX. évf.173. sz. Trieszt, 2014. 07. 27.

A Magyarországgal szomszédos országokban egészen máig az I. világháború kirobbanásáért a magyarokat is felelőssé teszik. Arról felesleges vitatkozni, hogy a történelmi Magyarországot terheli-e felelősség, és az is közismert, hogy bizonyos magyar hatalmi és politikai körök a háború erőteljes támogatói voltak. Azonban a magyar felelősség súlya semmiképpen nem tekinthető mérvadónak, és objektíve különösebben aligha tér el, pontosabban fogalmazva: aligha nagyobb számos más korabeli európai államtól (vagy nemzetétől). A történelmi Magyarországnál vitathatatlanul sokkal nagyobb bűnbakok is akadtak!

A két világháború között – amint arra vonatkozóan eléggé összecsengenek a legújabb kutatási eredmények – a trianoni szerződés revízióját külpolitikai célnak tekintő kormányok, valamint a korszak történészei és a korabeli média a magyar háborús felelősség erőteljes tagadására fókuszáltak. Majd a második világháborút követő szovjet megszállás időszakában az egypártrendszerbeli történetírás a jobbágyság és a munkásság osztályharcos elnyomása, valamint egyéb, leginkább kreált bűnök mellé az első világháború felelőségét úgyszintén a korabeli történelmi elit – grófok, bárók stb. – nyakába akasztotta. Leginkább Tisza István miniszterelnökre húzták a bűnbak szerepét.¹³ Anélkül, hogy ezúttal mélyrehatóbban vizsgálánánk Tisza felelőségét, amit teljességében hiba lenne cáfolni, feltétlenül fontos megjegyezni, hogy a múltban rá „kent” hibáknak mindössze a töredéke igaz.

Tisza István volt 1914 júliusában az a politikus, aki óva intett a háború azonnali megindításától, és miniszterelnökként hosszú ideig nem is adta be a derekát. Érzelemvilágát markánsan kinyilvánította unokahúgának, Zeyk Margitnak 1914 augusztusában írt levelében, ahol – egyebek mellett – a következő olvasható: „Az én lelkemben nyomort, szenvedést, pusztítást jelent minden háború, ártatlan vér kiöntését, ártatlan asszonyok és gyermekek szenvedését. Elkésérít, hogy ilyen nagy háború intézésében van részem.”. A magyar miniszterelnök – főképpen nemzetpolitikai szempontból – pontosan értékelte a helyzetet. Látnokként figyelmeztetett a történelmi Magyarország területi integritását befolyásoló

¹³ Marusza Zoltán: Tisza István és a háborús felelősség kérdése. In.: Rubicon 2014. 4-5., 66-73.

veszélyre, amely – bő négy évvel később – drasztikus formában bekövetkezett. Fontos megjegyezni, hogy Magyarország az első világháború kirobbanása előtt ténylegesen az ún. status quo-ban volt érdekelt, hiszen, ellentétben az európai külpolitikát befolyásoló hatalmi tényezőkkel, nem voltak semmilyen területi követelései. Másrészt, amint arra manapság már több történész rámutat, az ország számára a dualista, azaz közös államforma gazdaságpolitikai tekintetben is hasznos volt, mert a magyar agrárfelesleg meghatározó piaca a monarchia osztrák részének iparilag fejlett vidékei voltak, köztük a ma Szlovéniához tartozó tenger mellékkal, Krajnával és egyes dél-stájerországi területekkel.

A másik szempont, amit feltétlenül meg kell az első világháború kirobbanásával kapcsolatban említeni, és amit úgyszintén manapság számos rangos történész vall, a harci cselekmények majdhogynem könnyelműnek tekinthető felvállalása. A fontosabb európai uralkodók közül talán csak az angol király, V. György törekedett ténylegesen a háború elkerülésére. A többi meghatározó európai uralkodó vagy vezető a feltételezett következmények tényleges súlyának mérlegelése nélkül az akkor már nagymértékben megjósolható katasztrófát választotta.

A Nagykanizsán hétfőnként és csütörtökönként megjelenő *Zalai Közlöny* újság is utalt a világ vezető politikusai felelőtlen magatartására. A sajtóorgánium, *Világbéke* címmel, ironikus, „humoreszk” formában illusztrálta 1914 júliusában az adott helyzetet. A német császárral kapcsolatosan, akinek a háború hosszúságára vonatkozó közismert mondata, hogy „mire a falevelek lehullanak, katonáink hazatérnek”, nem hogy nem valósult meg, de az öldöklés négy évnél is hosszabb időre kitolódott, a nagykanizsai napilap a következőket írta: „Kaiser Vilmos: Phardhón, urrhaim! Sietek legőszintébb örömemnek kifejezést adni a propaganda céljai fölött sajátkezű levelemben. S mert levél, s nem diplomáciai jegyzék, megsúghatom, önöknek – porosz diszkréció! – hogy magam szándékozom az első szónoklatot tartani a Világbéke vasereje címmel. Előbb azonban hadseregem létszámát 50 ezerrel felemelni akarom: lenyelem az orosz és megemésztem kisázsia! Azután, phardhon uraim, jöhet a békekonferencia!” Az orosz cárral kapcsolatosan a következő szöveg jelent meg: „Atyai áldásom a mozgalomra! – cári fenségesség! – Már

minden intézkedést megtettünk, hogy teljes pompában jelenhessünk meg. Készen áll ötezer fegyveres testőr, s ötezer titkos rendőr. Egyben kérem a békebiztonsága érdekében ott is mozgósítani két gyalogezerdet ágyúkkal és bombavető repülőgépekkel együtt! Különben jól vagyunk. Az utolsó liter vodkát és az utolsó zsák gabonát most tesszük pénzzé. Hogy több mundért állíthassunk!” A horvátokról írt jellemzés az idézett cikkben eléggé durva hangnemmű, ami utal a két nemzet között előbb is létező, a kialakult helyzetben azonban még jobban kiéleződő konfliktusra (csak mellesleg jegyezzük meg, hogy Fejtő Ferenc egyik írásában arról számolt be, hogy a századforduló idején Nagykanizsa környékén, ahol gyermekeskedett, főképpen a várostól délre fekvő területen, a lakosságnak csaknem a fele horvát anyanyelvű volt): „Szecsko jedno! Nekünk mintegy! – szláv melanchólia! – Mi boldog hazánkban soha meg sem mozdultunk – idáig. De most beszédünk egy kis rakiát; mióta Petár Karagyorgyevics a král, s Nikita is král-kurunát szerzett, azóta vagyunk buzgó hívei a propagandának s ezért addig nem is nyugszunk, míg meg nem csinálni a Nagy-Hervacka birodalom Petár királlyal együtt. De előbb ide minden kucsa madzart kell nekünk megenni. Aztán zsvivó!”¹⁴

A világháború kirobbanása várt esemény volt-e – tehető fel a száz éves centenárium alkalmából jogosan a kérdés. A válasz mélyrehatóbb szakmai elemzők részéről általában nemleges. Magát a kérdésfeltevést mégis indokoltnak lehet tekinteni. Véleményüket sokan arra alapozzák, hogy évtizedeken át hamis kép élt arról, hogy 1914 nyarán a döntéshozók és az átlagpolgárok – hazafias érzésektől felbuzdulva – lelkesen fogadták a kirobbanó háborút.¹⁵ Akárcsak a zalai újságok korabeli cikkeinek elemzéséből kiderült, 1914 júniusában nehéz volt megjósolni, hogy egy-két hónap múlva minden gyökeresen megváltozik. Másrészt igaz az idézett Bihari Péter-féle jellemzés is, hogy „1914 békés júniusát az utókor csodássá varázsolta... A nagy európai háború kirobbanásával leginkább a haditerveket készítő tábornokok számoltak. Várták, esetleg kívánták is az elkerülhetetlennek ítélt összecsapást. A két szövetséges vezérkari főnök,

¹⁴ Zalai Közlöny. 53. évf. 50. sz., 1914.07.02..

¹⁵ Bihari Péter: Várva várt háború?.

History – Világtörténelmi magazin. IV.évf. 8.sz.

a német Helmuth von Moltke és az osztrák Conrad von Hötzendorf utolsó háború előtti tárgyalásukon, 1914 májusában abban egyetértettek, hogy a háború hosszabb távon elkerülhetetlen, de a következő hónapokban még nem fog kirobbanni...”.

Aztán a helyzet, mint „derűs égből villámcsapás”, szinte máról holnapra megváltozott. Az idős osztrák-magyar császár- király, Ferenc József ugyan kimondta híressé vált döntését, a „Mindent megfontoltam és meggondoltam” kijelentést, melyet a monarchia valamennyi népének nyelvére lefordítottak, általában a gondolataiba merült „őfelsége” képmotívummal illusztrálva. A király számításai később minden szinten kudarcot vallottak. A Habsburgok által évszázadok során összekovácsolt és vezetett, gazdasági tekintetben meglehetősen jól működő európai nagyhatalom bő négy esztendővel később végérvényesen széthullott, majd eltűnt Európa politikai térképéről. A kontinens akkoriban legöregebb uralkodója ezt már nem érte meg, mert 1916 végén elhunyt.

Manapság gyakorta állítják, hogy a korabeli német és osztrák hadvezetés kezdetleges hibákat követett el. Ez arról tanúskodik, hogy a háború melletti döntés teljes politikai és haditechnikai kudarc volt. Ennek tudatában a korabeli döntéshozók felelősége – a veszteségek ismeretében – óriásinak minősíthető. A nemrég elhunyt osztrák történész, Fritz Fellner alighanem jogosan fogalmazott annyira nyersen, hogy „annál dilettánsabb módon még nem robbantottak ki háborút, mint 1914-ben Szerbia ellen”. Hadászati szempontból jogos bírálatot illeti a Monarchia felelős vezetőit, „mert jóllehet már július elején tudták, hogy a szarajevói merényletet mindenképpen a Szerbia elleni háború kiprovokálására fogják felhasználni, mégis további három hétig késleltek, míg ultimátummal felérő követeléslistájukat Belgrádnak átadták, két kézzel herdálva azt az állítólag meglévő időelőnyt, amely az osztrák-magyar haderő mozgósításának viszonylagos gyorsasága révén a javukra mutatkozott.”¹⁶

A harcok kezdete után az általános hangulat jelentősen megváltozott. Az újságokban is egyre komorabb, bíráló vagy vészjóslást sejtető cikkek láttak napvilágot. Néhány nappal a harci cselekmények kezdetét követően a *Zalavármegye* című hírlapban „a legundorítóbb, a legborzalmasabb” fogalmak egyikének nevezte a háborút Matlák József szerző, amelynek már az említésénél is iszonyat fogja el az embert. Majd a cikkíró kitért arra, hogy ez nem a magyarok, hanem „mások háborúja”. Aztán – valamennyire ellentmondásosan – beismerte, hogy „lehet, hogy nagyon komoly napok várnak nemzetünkre. Lehet, hogy sok és erős megpróbáltatás leselkedik reánk a jövő titokzatos sötétségű útjain. Az is lehet, hogy a csapások, szenvedések eddig nem ismert tömege fog reánk zuhogni és hogy szükség lesz a végsőig menő önfeláldozásra, olyan önfeláldozásra, amely már az öngyilkosság küszöbén áll.”. A későbbi eseményeket eléggé pontosan megjósoló gondolatok után a szerző lelkesíteni kívánta a félelemmel és szorongással küszködő embereket. „Nekünk nem háború kell, hanem béke. A békét azonban már csak a fegyverek erejével tudjuk magunknak megszerezni”. A cikk továbbiakban a szerbek, illetve általában a szlávok megrovásával folytatódik. „A szláv gyűri már rettenetesen kezdett bennünket szorítani. Miért túrjuk tovább ezt a kellemetlenséget, amelyből azonban idővel igen komoly veszély fejlődött volna?! Itt az ideje, hogy útját vágjuk a nagyszerb ábrándok féktelenkedésének és golyóval, bombával dolgozó terjedésének! (...) Ha e háború nem is lesz világháború, hatása mindenestre világtörténelmi lesz. A nyers ereje alapján kizárólagos világuralomra törekvő szlávok nagy és csalóka ábrándjainak sírja fog megásódní a szerb harcmezőkön...”¹⁷ Az események közismerten más ütemben zajlottak, gyökeresen eltérő végkifejlettel. A szlávok általános korholása és kollektív elítélése a nemzetiségekkel kiéleződött konfliktusokból fakadt. A feszültségnek a világháború után még keményebb, a teljes későbbi ún. kisantant térségre kiterjedő, úgyszintén elítélendő, durva magyarelles retorika volt a következménye.

A háború kirobbanása éppen akkor történt, amikor a Mura menti térségben, így Alsólendván is, erőteljes fejlődés volt jellemző. A néhány héttel

¹⁶ Polmánn Ferenc: Dilettáns háborútervezés. In. Rubicon. 2014 4-5.

¹⁷ Zalamegye. XXXIII. 31., 1914.08.02.

korábban ismételen időszerűvé váló Nagykanizsa-Letenye-Alsólendva-Muraszombat-Regede vasútvonal kiépítésének konkrét tervezése mellett, az akkor 4.-5. legjelentősebb zalai városban már a kor elvárásainak megfelelő csatornarendszer működött, a fontosabb városrészekben aszfaltjárdán sétálhattak a polgárok, uszoda és kikövezett kocsiutak épültek, kórházat terveztek, valamint megvalósítás előtt állt a villanyvilágítás kiépítése.¹⁸ A négy esztendeig tartó háború során azonban minden pozitív folyamat megtorpant vagy megszűnt, majd a területi változások után az új hatalom részéről „magyar erődnék”¹⁹ minősített, a határra ékelődő város fejlődését nemzeti alapon a jugoszlávok két évtizeden át meglehetősen visszavetették.

Zalaegerszeg fejlődésének a kilátásait is leszűkítette az első világháború kirobbanásának híre, amely – ahogy országszerte másutt is – előbb lesújtóan, majd hirtelen, pálfordulás-szerűen, harci mámoroként hatott. A főképpen elkeseredettségre utaló újságcikk sokszínű és ellentmondásos képet tükröz Zalaegerszeg hangulatáról a világháború kitörését követő napokban. A beszámoló szerint „alig lehet még egyetlen egy megyeszékhely széles Magyarországon, melynek a világgal való kapcsolatát úgy elvágta volna a háborús idők szülte rendkívüli intézkedések, mint ahogy Zalaegerszeg városa néhány napja kikapcsolódott a fékevesztetten forrongó világgal való minden kontaktusból”. Okként főképpen a vasútpolitika terén elkövetett hibákat rótták fel a korábbi városvezetésnek, aminek következtében, „két és félnapi bizonytalanság után sikerült csak megtudni az ittenieknek, hogy megtörtént az osztrák-magyar seregek bevonulása Belgrádba és hogy a világbéke ügye jobban vagy rosszabbul áll-e azóta a három nap óta, hogy az utolsó nyomtatott betűt olvashattuk arról”. A *Zalamegye* újságból idézett cikknek „A megriadt város” című fejezetében a kezdeti bizonytalanság és tanácstalanság, valamint félelem említése után azonban már a háború szükségszerűségét támasztották alá: „A háborús hír szülte első megdöbbenést lassanként mind általánosabbá váló lelkesedés és a legharciasabb tömeghangulat váltotta fel. Már

¹⁸ *Zalamegye*. XXXIII. 31., 1914.08.02.

¹⁹ Državni arhiv Slovenije (Szlovén Állami Levéltár) – fond 44 Esterházy. IV. zakupodaja in kolonizacija. 827.

hétfőn este a háborúért való lelkesedés örömrivalgása töltötte be az egerszegi utcákat. Nagy sereg ember verődött össze, kik tüntető felvonulásra készültek... Gyújtó indulókat énekelve járta be a mámoros tömeg a város főutcáit... Ekkor már cigányzene, Horváth Rezső kitűnő bandája is kísérte a vonulást, melyben ekkor több ezer főnyi lelkesült tömeg vett részt... Semmi, de semmi nem érdekli az embereket múlt vasárnap óta, ami nem a háborúval van összefüggésben.”.

Azokban a kaotikus napokban a városi emberek hangulata érezhetően percenként változott. A melankóliából és bizonytalanságból nemegyszer gyorsan lehetett háborút éltető propagandával kedvező hangulatot teremteni. Arra is sor került, hogy az osztrák-magyar hadüzenet napján hirdetményben felszólította a városi tanács a gazdákat, hogy „lucernaföldjeikről a szerb tövist irtsák ki”. Az utazás és a postaforgalom korlátozására vonatkozó rendelkezések után a lakosság többségének véleménye gyorsan változott. Az idézett újságcikk alapján „futótűzként terjedt el városzerte a hír, hogy elrendelték az általános mozgósítást. (...) Egyszerre a város egy kavargó méhrajhoz hasonlított; minden iparos, kereskedő otthagya boltját, s egyetlen tömegbe vegyült az utcán hullámzók ezreivel. Az üzletajtókban pedig sírástól piros női arcok jelentek meg. Mindenkinnek van valakije, akinek be kell vonulnia... Városszerte híre kelt a szerencsétlen Pete Károlynénak. A szegény asszon nyolc gyermekével (kik közül a legidősebb 11 éves) maradt itt a legnagyobb ínségben, mert a nagy család abból élt, amit Pete Károly, a zalai rákász és kosárfonó esténként hazavitt.”.²⁰

A „háborús” mindennapok egyre nyomasztóbbak lettek az egész országban, a zalai tájon is. A rövid ideig mámoros hangulatot egyre inkább csökkentették a szaporodó halálhírek és a megsebesült katonák megható levelei. Hogy a „villámháborúból” aligha lesz valami, azt az értelmiség, a vidéki újságok szerkesztői is, nagyon hamar felismerték. A nagykanizsai *Zalai Közlöny* már 1914 augusztusa végén – ugyan erőltetett nemzeti dacolást is tartalmazó – meglehetősen melankoli-

²⁰ *Zalamegye*. 1914.08.02.

kus hangvételi vezércikket közölt. Egyebek mellett a cikkben a következő volt olvasható: „Elmentek, elbúcsúztak tőlünk ifjú véreink, ott járnak már messze, ellenséges földön, ott harcolnak ellenséges vidékek népei ellen, hol az égbolt sem oly derűsen kék, a csillag sem oly ragyogó fényű, s a madárdal sem oly édesen csengő, mint itt az édes otthonban. Nem az édesanya, a testvér, a hitves és a gögicselő, apró gyermekek becéző szava, hanem nehéz agyúk rettenetes döngése, puskák ropogása, kardok csatogása, szuronyok pengése, s a haldoklók hörgése hallik füleikbe. Kezükben a megszentelt trikolor, melyet szerettek, véreik koszorúja ékesít, keblükön a virágbokréta és a klenodium (értsd: ereklye ebben az összefüggésben – a szerző megj.), melyet talizmánként vittek el, s amely folyton gyújtja, tüzeli, biztatja, erősíti, bátorítja mindannyit, hogy az édes haza földjéért, melynek porából egy maroknyit magukkal vittek – melyet dicső őseink annyi vér árán szereztek meg, s tartottak fenn századokon keresztül – a reánk minden oldalról fenekedő gaz ellenséggel szemben megvédelmezzék, s itthon maradt véreinknek a csendes, békés otthont továbbra is biztosítsák... Ez biztatja és vezérli a mi szíveinktől elszakadt véreinket ott, s oda, hol oly olcsó az élet, oly könnyű a halál, s ahová minden nap elszáll mindnyájunk esdeklő imája, hogy őket a győzelem cserfa-koszorújával mielőbb visszatérve viszontláthassuk, s dicsőséges harcaik után üdvözölhessük mindnyájan. Az a maroknyi hazai föld, melyet magukkal vittek, visszahozza őket álmaikban szerettek közé az édes otthonba, ott lent a jeltelen sírban, az idegen és ismeretlen föld mélyében pedig megkönnyíti a nehéz hantokat, mely elesett véreink igazságos harcban szétrongyolt, kihűlt teteit takarja.”²¹

A rendkívül gyorsan beálló elkeseredettséget ellensúlyozni kellett, mivel egyes beszámolók szerint már 1914 szeptemberében felütötte fejét a kishitűség. Ezt vagy nagy csatákról, diadalokról szóló hírekkel tették, vagy – mivel a bizonytalan helyzetben ez sem volt elegendő – a társadalmi felelősség különböző kérdéseire fókuszáltak a figyelmet. A Zalamegye napilap vezércikke szeptember köze-

pén a következőképpen buzdított: „De azokhoz a diadalokhoz, amiket a diplomácia és hadsereg eddig aratott, még egy diadalnak kell sorakoznia, hogy a hadjárat valóban eredményes lehessen. Ennek a diadalnak a polgári életben kell lefolynia. Ezt a diadalt önmagunkon kell aratnunk... Azoknak, akik itthon maradtak, akiket nem hívtak fegyverbe a haza iránti kötelesség, azoknak külön harcot kell vívniuk a csüggedésen, az elfásultságon. Nem szabad hagynunk, hogy a polgári élet teljesen szüneteljen, mert ezzel csak azt érzük el, hogy országunkat és magunkat, társadalmunkat és az államot meggyengítjük. Ezt a diadalt kell még megvívni, magunkat erősíteni kell és ezzel fogjuk a harcot valóban eldönteni.”²²

A Muraközben, Csáktornyán kétnyelvűen vagy külön horvát tájszólásban és magyar nyelven megjelenő Muraköz – Medjimurje hetilap szellemisége magyar volt. A Mura mentén élő szlovénokhoz viszonyítva kevésbé magyar rokonszenvvel bíró horvát szempont, ami akkor már erőteljesen jelen volt a régióban, nem került a lap hasábjaira. Az 1915 húsvétjára megjelenő lapszám a Kárpátokban zajló nagy csatákról, dicső magyar és német győzelmekről hozott hírt. Ugyanakkor azt is közzétette, hogy az embereknek még nem volt szomorúbb húsvétja az akkorinál. Mindenki azt hitte, írja a hetilap, hogy gyorsan vége lesz a háborúnak, de nem úgy történt. „De most már addig ne is legyen vége, amíg össze nem törtjük az ellenség erejét” – jegyezte meg ösztönzően a szerző, aki főképpen a széthúzás ellen buzdított, ami a Muraközben különböző síkokon, egyebek mellett nemzeti alapon is zajlott. Utalt arra, hogy amíg egységes volt a nemzet, mármint a magyarországi társadalom, addig eredményes volt, mióta erősödött a belső ellentét nemzeti vagy más alapon, azóta sokkal kevésbé sikeres az ország.²³

Országos, megyei és városi lapokban 1914 őszétől rendszeresen jelentek meg beszámolók a frontokról, általában a központi hatalmak eredményeit hangsúlyozva. Az idő múlásával azonban a veszteségekről, a kilátástalan helyzetekről is valamilyen formában hírt kellett adni. A zalai újságok legin-

²¹ Zalai Közlöny. LIII. 66., 114.08.27.

²² Zalamegye. 1914.09.13.

²³ Medjimurje. XXXII. 14. 1915.04.4.

kább a magyar érdekltségű harci eseményekről szóltak bővebben, azonban a többi frontról is rendszeresen közöltek jelentéseket. Kezdetben a szerbiai események, aztán a francia-német összecsapások és a galíciai harcok, majd az Isonzó menti, ún. olasz frontról származó hírek a vidéki olvasókhöz is eljutottak. A szabadságra érkező vagy sebesült katonák közvetlen élménybeszámolóit mellett akkoriban számukra az volt az egyetlen kapcsolat a forrongó világgal. A kialakult helyzet következtében az otthon maradottakat érintő problémák is egyre jobban a nyilvánosság elé kíváncsoktak. A háború miatt elmaradtak vagy szüneteltek különböző rendezvények, összejövetelek és iskolai programok is. A Lendva-vidéken is közkedvelt, szeptemberi vasvári búcsúk is elmaradtak, amelyekre korábban a Mura mentéről is tömegesen szoktak zárandokolni. Nagyanyám is emlékezett rá, hogy fiatal kislányként két napig gyalogoltak, míg mindkét irányban megtették a hosszú utat. A háború miatt aztán annak is vége szakadt. Az általánosan megromlott állapotra az is utalt, hogy a tanköteles gyerekek, akinek édesapjuk bevonult a hadseregbe, és nem volt ki elvégezze a mezőgazdasági munkát, a tanfelügyelőség jóváhagyásával rendszeresen kimaradhattak az iskolából.

A sebesültek száma folyton nőtt. Már 1914 őszén megteltek a kórházak Zalaegerszegen és Nagykanizsán, ezért a kisebb városokat – Csáktornyt, Alsólendvát stb. – is felszólították, hogy rendezzenek be ideiglenes jellegű kórházi létesítményeket az arra alkalmas egészségházakban, iskolákban, vár- és más épületekben. A városvezetők, a Vöröskereszt szervezetekkel és a nőegyletekkel karöltve, mindkét városban már szeptemberben létrehozták az ún. tartalék-kórházakat. Emellett arra is felszólították a lakosságot, hogy magánházaiknál is helyezzenek el kisebb sérülést szenvedett sebesülteket, mert a környékbeli bevonulók közül is naponta érkezett haza több ápolásra szoruló. Alsólendván azonnal vállalkoztak 60-70 sebesült elhelyezésére. A sebesültek és a szegénységgel küszködők megsegítése céljából nagyon sokan rendszeresen adakoztak.²⁴

A különböző I. világháborús harcterek közül a történelmi zalai területeken az Isonzó menti front volt az egyik legemlegettebb, amely földrajzilag legközelebb helyezkedik el hozzánk. Azonban aligha ez volt a legfontosabb oka az „érdeklődésnek”. A kötődés sokkal inkább annak köszönhető, hogy egyetemes magyar szempontból is az egyik leghírhedtebb eseménynek tekinthetjük a 12 isonzóit csatát. Találón fogalmazott Ungváry Krisztián történész, amikor azt állította, hogy „a rendkívül mostoha földrajzi körülmények mellett az ellenség hatalmas túlereje és a magyar csapatok jelentős felülreprezentáltsága egyaránt indokolta, hogy az Isonzó folyó és a Doberdó-fennsík neve generációk kollektív tudatának részévé vált”.²⁵ Előfordult, hogy az említett és megénekelt fennsík állásait abszolút többségben magyar alakulatok védték. Nem csoda, hogy az ott elpusztult magyar katonák száma a legújabb kutatások egybehangzó állítása szerint meghaladja a százezret. Közülük ezres nagyságrendet képez a zalai származású magyar és más anyanyelvet beszélő elesettek száma.

Nagyapáink nemzedékének alig adatott meg, hogy túlélőként, emlékezni visszatérjenek e gyönyörű földrajzi területre, amelyet a rettenetes I. világháborús mészárlás egy óriási sírkertté változtatott. Ma a szlovéniai és olaszországi oldalon – az Isonzó ugyanis manapság határfolyó – a több száz katonai temető és számtalan sírhely megjelölt és gondozott. Elődeink emlékére, és tiszteletből a „nagy háború” valamennyi áldozata és sérültje felé, akik szerte a világon a téves politikai döntések, elhibázott emberi cselekedetek közvetlen károsultjai voltak, az utókor embere száz esztendővel az események után az Isonzó mentén méltóan leróhatja kegyeletét. A magas hegyek közötti temetőkben a kanizsai, keszthelyi, alsólendvai, csáktornyai, egerszegi és novai fiatal emberek egymás közelében pihennek cseh, bosnyák, német és más népek fiaival, valamint az akkor ellenségnek számító olasz katonákkal. Immár békességben...

²⁴ AH. XIX. 38., 39. 1914.09.20., 1914.09.27.

²⁵ Ungváry Krisztián: Isonzó, Doberdó, Caporetto. In. Rubicon. XXV. 274. 2014/9

